

Forrongás kint és bent

A bécsi klasszikus zene üzenete a hallgató számára: harmónia a világgal. Ez a stílus minden műfajban – szonátában, szimfóniában, versenyműben, operában – azt üzeni: a világban rend van, s ez a rend elfogadható. Ebben a szellemben kommunikál Haydn, Mozart és valamennyi kortársuk. Beethovennel megjelenik a küzdelem mozzanata, s vele a hős, aki harcot vív a világgal és/vagy a sorsával. Eltűnik a harmónia, ez a zene már nem arról szól, hogy a világban rend van, arról pedig végképp nem, hogy ezt a rendet vagy nem-rendet el kellene vagy el lehetne fogadni. Beethovenről sok mindent lehet állítani, de azt nem, hogy az elfogadás szerzője. Pontosabban Beethoven átmeneti alkotóként bizonyos műveiben még a rendet és elfogadást sugallja (például a *Pastorale-szimfóniában*, amely azonban más szempontból nagyon is felforgató mű, hiszen ábrázoló tétel-alcímei a 19. század programzenéjét jósolják), más opusaiban azonban már hevesen küzd a fennálló renddel.

Aztán eljönnek az igazi romantikusok, akik többnyire forradalmárok, a szó tényleges és átvitt értelmében egyaránt. Forradalmárok a zene formái, műfajai, hangzása, harmóniai, kifejezőmódja terén – és hívei a társadalom átalakításának. Chopin *Forradalmi etűdöt* ír, Liszt 1849 tragikus ősze emlékére, a magyar forradalom és szabadságharc leverése fölött érzett fájdalmát hangokba öntve megalkotja *Funérailles*

című művét, Verdi a *Nabucco Szabadságkórusában* kiáltja világgá, hogy a gondolat minden zsarnokság korlátai fölött szabadon szárnyal. A példákat hosszan lehetne sorolni, egészen Wagnerig, aki ellen az 1849-es drezdai felkelést követően körözést és elfogatóparancsot adnak ki, aminek következtében menekülnie kell és száműzetésbe kényszerül.

Robert Schumann is rokonszenvezik a forradalom gondolatával – mindkét imént említett értelemben. Zenéje újfajta formákat keres magának, friss – az irodalomtól tanult – kifejezőmódok segítségével kommunikál, a korábbiaktól eltérő harmóniákkal, és olyan stílusban, amely azelőtt soha nem létezett. Felfedezhető benne Beethoven és Schubert hatása is, de összetéveszthetetlenül más és jól felismerhető: ez az ő saját zenei nyelve, amely máig egyedi és különleges. Ez a Schumann-stílus, amelynek egyik fontos jellegzetessége a szélsőségesség. Ma már sokan tudják, hogy ez egyszersmind kórtünet is: Schumann bipoláris volt (mániás depressziós), és zenéje feltűnően plasztikus lenyomata annak, amit ez a betegség képvisel, csúcspontok és mélypontok váltakozása, igen erős ellentétekkel, cikázás a felhők magasa és a szakadék mélye között. A lélek forrongása mellett a társadalom forrongása is megjelenik Schumann műveiben: pályája során háromszor is idézi a nagy francia forradalom himnuszát, a *Marseillaise*-t. Először 1839-ben használ-

ja fel *Faschingsschwank aus Wien* (Bécsi karnevál) című zongoraciklusában, majd 1841-ben, a Heine versét megzenésítő *A két gránátosban*, végül 1851-ben a Goethe nyomán keletkezett *Hermann és Dorothea*-nyitányban. A dallam mindhárom megjelenése egy világszemlélet üzenete, állásfoglalás a szabadság, egyenlőség, testvériség gondolata mellett.

A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekara Vásáry Tamás vezényletével ciklusban szólaltatja meg Schumann műveit. Jók az olyan hangversenyek, amelyek műsorán ugyanannak a szerzőnek a művei szerepelnek, különösen, ha jelentős alkotóról van szó: a hallgató „befészkelheti magát” a zene stílusába, hangzásvilágába, alkalmá nyílik arra, hogy közelebből megismerhesse a komponista zenei beszédmódját, szokásait, hasonlóságokra, hajlamokra figyeljen fel, tendenciákat állapítson meg. A sorozat harmadik estjén a *Hermann és Dorothea-nyitány* (op. 136 – 1851), az *a-moll zongoraverseny* (op. 54 – 1845) és a 4. szimfónia (d-moll, op. 120 – 1841/1851) hangzott fel, a zongoraverseny magánszólamát Fülei Balázs játszotta.

A címben jelzett és a cikk korábbi bekezdéseiben vázolt külső és belső forrongás mindhárom művön nyomot hagyott, valamennyit jellemzi. A *Hermann és Dorothea-nyitányban* a Marseillaise megjelenése energia, bizakodás, mozgósító szándék érvényesülése, de mindez nem párosul sötét, fenyegető tónusokkal: ennek a műnek – talán a középpontjában álló ifjú szerelmesek alakjával összefüggésben – inkább derűs, bizakodó az alapkaraktere, sőt egyfajta szelídség és tisztaság is jellemzi, szintén

a Goethe-alkotás gondolatvilágával összhangban. Az *a-moll zongoraverseny* kétféle értelemben forrong: egyrészt karaktervilága jellegzetesen a „dúlt” schumanni léleké, a versenyművekben korábban nem divatos *moll* hangnemmel, úzótséggel-zaklatottsággal, borús, sőt olykor kifejezetten sötét színekkel, no és persze nagy energiával. Másrészt a mű a Beethoven *G-dúr* és *Esz-dúr zongoraversenyével* megjelenő „modern” versenymű példája: sok olyan formai és műfai vonása van (például a zenekar és a zongora sok *kamarazenei* együttműködése), amely a korábbi versenyműmodellhez képest továbblépés. Végül a keletkezése után egy évtizeddel jelentősen átdolgozott 4. szimfónia szintén forrongó mű, egyfelől viharos érzelm- és indulatvilága, másfelől a modern gondolkodásmódot tükröző tematikus egység és a tételszüneteket mellőző folyamatos átkomponáltság megvalósulása okán. Kitűnő műsor, érzékletes portrét ad a zeneszerzőről mind a zenék karaktere, mind formálásmódjuk, a szerzőre jellemző gondolkodásmód érzékeltetése szempontjából.

A zongoraverseny magánszólamát játszó Fülei Balázs tisztes teljesítményt nyújtott, de zongorázása sem zenei koncentrálttság, sem szuggesztivitás, sem a hangszeres kidolgozás igényessége dolgában nem képviselte a kiváló muzsikusk legjobb formáját. Fülei ennél sokkal meggyőzőbb is tud lenni, kiváltképp a mű indítása-kor érzékeltém némi bizonytalanságot, elfogódottságot, ami apróbb pontatlanságokban is megnyilvánult. A tételek előrehaladtával azonban egyre magabiztosabb és kiegyensúlyozottabb lett az előadás, a végkifejlet már kifejezetten acélosra sikere-

dett, úgyhogy a közönség ezek után két ráadást is kitapsolt a művészből: először Schumann op. 25, No. 1-es *Widmung (Ajánlás)* című dalának Liszt által készített zongoraátiratát hallottuk, másodjára Schumann op. 28, No. 2-es *Fisz-dúr románca* szólalt meg.

Ami a Rádiózenekar játékát és Vásáry Tamás vezényletét illeti, a koncerten megszólalt két zenekari mű előadásának összhatását félig teli és félig üres pohárnak egyaránt tekinthetjük. Vásáry indulatgazdag stílusú, impulzív dirigens, s ez a tulajdonsága jól illik a Schumann-repertoárhoz. Ugyanakkor évtizedek óta megfigyelhető, hogy az általa vezényelt produkciók kidolgozottságát gyakran jellemzi bizonyos vázlatosság, egy olyasfajta *laissez-faire* magatartás, amely hagyja a muzikusokat játszani, nem sokszor avatkozik közbe, s ilyen értelemben akár felszabadító hatásúként is értékelhető, ugyanakkor azonban a részletek aprólékos megmunkálásával, a kitisztítandók kitisztításával, a hangzás csiszolásával, a produkció csavarjainak szorosra húzásával gyakran adósunk marad, s ennek következménye egyfajta általános fésületlenség. Mindez soha nem jelenti azt, hogy egy előadás szétesik vagy megakad, ilyesmi nem történik, de aki szereti a jó kávé vagy teát, az annak is örül, ha makulátlanul

tisztára mosott csészében szervírozzák, és ennek megfelelője a zenekari textúra kidolgozása terén a Vásáry-produkciókból gyakran hiányzik.

Most is ez volt a helyzet. A nyitány és a szimfónia egy kicsit kopottasan, máskor nyersen szólt, itt-ott előfordult a szólamokban némi lötyögés, és ez kijózanítja azt, aki minőséget szeretne hallani. Ez az érem egyik oldala, a „félig üres pohár” látélete. Másfelől azonban a pohár félig tele is van, mert Vásárynak, ugyan ki akarná ezt elvitatni tőle, megvan a művekhez méltó szelleme és indulata, színtantáziája, tempóérzéke és a hangsúlyok iránti affinitása, eszköztárában ott a fokozások és csúcspontok, a líra és a dráma kontrasztjának zsigeri tudása, s ez végeredményben elvezet a Schumann-zene hiteles előadásához. Körvonaláiban, dinamikájában, indulat- és hangulatvilágában tehát mindenképpen hiteles muzsikálás volt Vásáry Tamás Schumann-vezénylese, még ha a produkciók megmunkálása dolgában a karmester némiképp magára hagyta is zenekarát.

A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának hangversenye Robert Schumann műveiből. Vezényelt **Vásáry Tamás**, zongorán közreműködött **Fülei Balázs**. Zeneakadémia, 2020. február 10. Rendező: Magyar Rádió Zenei Együttese.